

Začátek března na Křížkách.

Proč na Křížkách kvete méně vřesovce? – záhada vyřešena

Přemysl Tájek, AOPK ČR, Regionální pracoviště Správa CHKO Slavkovský les a Zdeněk Janovský, katedra botaniky PříF Univerzity Karlovy a Botanický ústav AV ČR

Křížky, mezi veřejností známé někdy také jako Tři křížky, jsou jednou z botanicky nejvýznamnějších lokalit v České republice. Odborníci na květenu ji dobře znali již v 19. století, především jako jedno z mála nalezišť vzácné endemické rostliny – rožce kuříčkolistého (*Cerastium alsinifolium*). Prohlubující se znalosti o místní květeně v poslední době však ukázaly, že lokalita je jedinečná především díky výjimečně vysoké koncentraci celé řady dalších vzácných cévnatých rostlin a lišejníků. Ojedinelý je i samotný charakter vřesoviště, kde dosahují vysoké pokryvnosti vřesovec pletový, zimozrázek alpský a vlochyně bahenní.

Bohaté porosty vřesovce vykvétající mezi posledními zbytky sněhu bývaly velkým lákadlem pro fotografy i oblíbeným cílem vycházek pro každého, kdo chtěl v přírodě časné zjara načerpat nové síly po dlouhé zimě. Přibližně v posledních deseti letech ale kvetoucích vřesovců ubývá. Pochopit všechny hlavní příčiny těchto změn na vřesovišti nebylo snadné. K vyřešení záhady bylo potřeba založit dlouhodobý pokus a musely být nakonec použity i mnohorozměrné statistické metody, které problém pomohly osvětlit (Tájek et Janovský in prep.).

Jedinečná vegetace zdejších vřesovišť je ovlivněna dvěma hlavními činiteli: skalnatým podložím tvořeným vzácnou horninou (hadcem) a dlouhodobým působením člověka. Vegetace na Křížkách byla původně tvořena řídkým borovým lesem s keříčkovým podrostem. Kdy přesně byla lokalita odlesněna, nevíme, ale mohlo tomu tak být už se založením nedalekých Pramenů, které již ve 14. století byly poměrně velkou obcí. První přímé doklady o zdejších bezlesí však pocházejí až ze začátku 19. století. S určitostí můžeme říci, že lokalita byla dlouhodobě přepásána ovci v 19. století a první polovině 20. století, což vedlo k rozrůznění mikrostanovišť a obohacení místní květeny o řadu vzácných druhů vázaných na pastvu. Po přerušení pastvy po 2. světové válce (v oblasti došlo k odsunu obyvatelstva a dočasnému vzniku vojenského prostoru), začalo vřesoviště zarůstat náletovými dřevinami a vysokými trávami. Paradoxně tyto nežádoucí změny podpořil i bezzáasahový režim zavedený po vyhlášení chráněného území v roce 1962. Postupující degradace vřesoviště vedla v polovině 90. let k rozhodnutí začít s aktivní péčí o území: v roce 1995 byly vyřezány náletové dřeviny a v roce 1996 byla na Křížkách obnovena každoroční pastva ovčí.

Cílem těchto zásahů bylo především zastavit šíření vysokých travin, které postupně vytlačovaly ochranně cenné druhy.

V roce 2008 byl na Křížkách založen dlouhodobý pokus, jehož cílem je prostřednictvím 15 dvojic pokusných ploch o rozměrech 1,5 × 1,5 m monitorovat vliv pastvy ovcí na vegetaci. Jedna plocha v každé dvojici byla vždy oplocena drátěným pletivem a druhá byla ponechána volně přístupná ovcím. Oplocené plochy nám tak ukazují, jakým způsobem by se vegetace vyvíjela v případě, že by se na lokalitě přestalo pást. V plochách byl v letech 2008, 2011 a 2014 sepsán výskyt všech druhů rostlin a zjištěna jejich pokrývnost.

Statistická analýza takto získaných záznamů ukázala, že v souladu s původním předpokladem pastva opravdu vhodným způsobem brzdí nežádoucí expanzi trav. V oplocených plochách se významně zvýšil zápoj bylinného patra a pokrývnost jedné z vysokých trav – bezkolence modrého. Zvýšily se také pokrývnosti semenáčků stromů a bobovitých rostlin citlivých na pastvu (jetel luční a jetel ladní). Poněkud překvapivě ale také výrazně přibýlo keříčků – vřesovce, brusinky a vlohyně. Naopak, v plochách, které zůstaly paseny, byla pokrývnost rostlin stále stejná a zvyšovala se četnost výskytu druhů vázaných na krátkostébelné trávníky včetně řady vzácných, jako kociánku dvoudomého nebo vemeniku dvoulistého.

Pastva tedy brání šíření nežádoucích trav a podporuje řadu vzácnějších druhů bylin. Proč ale viditelně nesvědčí keříčkovitým druhům, zejména vřesovci, když historicky tomu bylo naopak? Na to jsme přišli během návštěv lokality v zimě a předjaří. Zatímco nedaleká silnice je při větším množství sněhu neprůjezdná a zdejší krajina tedy zcela liduprázdná, na větrném hřebeni Křížků bývá sněhová pokrývka nízká a rychleji odtává. Odkryté vždyzelené keříčky se tak stávají neodolatelným lákadlem pro lesní zvěř, především pro nepůvodního jelena siku, který je v oblasti silně přemnožen a často se na Křížkách popásá ve skupinkách čítajících i desítky jedinců. Na konci jara jsou tak vrcholky keříčků značně okousané, menší stromky mají oloupanou kůru a některá místa téměř souvisle pokrývají jelení exkrementy. Časně kvetoucí

▲ Jedna z oplocených ploch s kvetoucím vřesovcem pletivým. 4. 4. 2011. Obě fotografie Přemysl Tájek.

vřesovec tak prakticky nemá žádnou šanci včas obrazit. Na přežívání keříčků zatím nemá pastva zásadní vliv, dlouhodobě snížená produkce semen však může být problémem do budoucna. Proto jsme se v letošním roce rozhodli zatlouct po obvodu lokality kolíky, na které jsme aplikovali tzv. pachový ohradník – tedy pěnu napuštěnou pachovými látkami, které mají odpuzovat jelena. Zda bude toto opatření úspěšné, uvidíme na konci zimy. Pokud se nám tímto způsobem nepodaří jelena odradit, budeme muset oplotit Křížky drátěným pletivem (pro veřejnost by byl i nadále umožněn přístup na vrcholek k trojici křížů). V případě, že bychom k tomuto krajnímu řešení museli přistoupit, věříme, že to návštěvníci pochopí. Odměnou jim bude rozkvetlý koberec vzácných vřesovců.

Poděkování: Vzorně přepásání lokality po řadu let zajišťovaly ovce pana Ivana Kožíška z Ovesných Kladrub, v posledních několika letech pak pana Oldřicha Bureše z Horních Tašovic. Za pomoc při zakládání ploch děkujeme RNDr. Tomášovi Peckertovi, Ph.D. Ochranné zásahy v NPP Křížky jsou hrazeny z prostředků Ministerstva životního prostředí, Programu péče o krajinu a přírodu. Cílenou péčí o lokalitu dlouhodobě zajišťuje Správa chráněné krajinné oblasti Slavkovský les. ■

Literatura:

- Bytel J. (1997): Spasi Křížky pastva? – Arnika 44: 37–38.
Tájek P. et Janovský Z.: Obnova vegetace hadcové lokality NPP Křížky z CHKO Slavkovský les. – In: Jongepierová I., Pešout P., Jongepier J. W. et Prach K. (in prep): Ekologická obnova v České republice, AOPK ČR, Praha.